

Stigende matvarepriser – en drivkraft for inflasjonen?

Tove Katrine Sand, rådgiver i Økonomisk avdeling, og Bente Støholen, konsulent i Internasjonal avdeling i Norges Bank*

Internasjonale matvarepriser har steget kraftig siden begynnelsen av 2007. I denne artikkelen analyserer vi faktorer bak prisveksten på matvarer både internasjonalt og i Norge. Prisøkningen på matvarer i Norge, slik den måles i konsumprisindeksen, kan i hovedsak forklares med prisveksten på norskproduserte matvarer som i stor grad omfattes av jordbruksoppkjøret. Prisveksten på matvarer i Norge har vært mindre markert enn i andre europeiske land på grunn av vår landbrukspolitikk. Men selv om vi har opplevd lavere prisøkninger enn andre land, har vi i utgangspunktet et høyere prisnivå. Også fremover er det grunn til å tro at jordbruksoppkjøret, importrestriksjoner, innenlandsk kostnadsvekst og konkurranseforhold vil ha større betydning for prisutviklingen på matvarer i Norge enn internasjonale forhold, selv om utviklingen internasjonalt også vil innvirke noe.

1 Innledning

Sterk vekst i matvareprisene har vært et markert trekk ved internasjonal økonomi de to siste årene. Økt produksjon av biodrivstoff, høyere etterspørsel fra fremvoksende økonomier, værforhold, stigende energipriser og økt proteksjonisme har presset opp prisene på blant annet kornprodukter og vegetabiliske oljer. Tiltakende priser på disse råvarene påvirker prisene på bearbejdede matvarer, noe som har ført til høyere konsumprisvekst.

I Norge utgjør matvarer rundt 10 prosent av konsumprisindeksen. Økte matvarepriser¹ slår derfor ut i dette målet for prisvekst. Prisene på matvarer i Norge påvirkes først og fremst av innenlandske forhold som jordbruks-

oppkjørene, det norske importregimet og forhandlingene mellom dagligvarekjeder og matvareprodusenter. Men internasjonale forhold vil også influere.

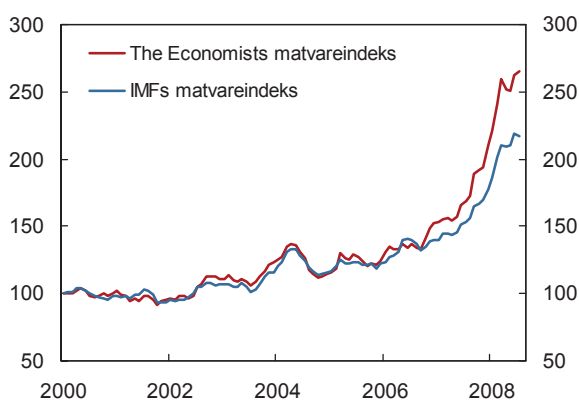
I denne artikkelen analyserer vi faktorer bak prisveksten på matvarer internasjonalt og i Norge. Vi kartlegger utviklingen i internasjonale matvarepriser og forventninger om fremtidig prisutvikling. Vi ser også på hvordan jordbruksoppkjøret og det norske importregimet skjermer norske matvarepriser mot internasjonale impulser. Til slutt belyser vi hvordan høye internasjonale matvarepriser kan påvirke inflasjonen.

2 Høye internasjonale matvarepriser

Internasjonale matvarepriser har steget mye de siste årene. The Economists prisindeks for matvarer steg med over 70 prosent fra januar 2007 til juli 2008, mens IMF's råvareindeks for matvarer har steget mer enn 50 prosent i samme periode, se figur 1.² Prisene på hvete, mais, ris, soyabønner og vegetabiliske oljer økte særlig kraftig, se figur 2a og b.³ Matvareprisene har falt noe tilbake de siste månedene.

Også realprisen på matvarer har steget de siste årene. Figur 3 viser utviklingen i nominell pris og realpris fra 1970. Økningen i realprisen på matvarer har kommet etter en lengre periode med fallende priser. Fallet i realprisen på 1980- og 1990-tallet kom blant annet som følge av økt produktivitet i landbruket.

Figur 1 Internasjonale prisindekser på matvarer. I dollar. Januar 2000 = 100. Januar 2000 – juli 2008

Kilder: Thomson Reuters, The Economist og IMF

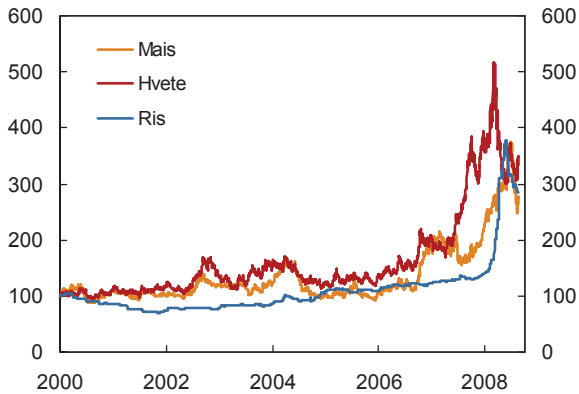
* Takk til kollegaer i Norges Bank Pengepolitikk for nyttige kommentarer og innspill. En spesiell takk til Agnes Marie Simensen for god hjelp med data og figurer.

¹ Når vi snakker om prisveksten på matvarer i Norge tar vi utgangspunkt i prisveksten på matvarer slik den måles i konsumprisindeksen.

² Internasjonale matvarepriser blir i artikkelen målt i amerikanske dollar. Prisene har steget mindre i euro og norske kroner. The Economists prisindeks for matvarer har fra januar 2007 til juli 2008 steget med 42 prosent målt i euro og 38 prosent målt i norske kroner.

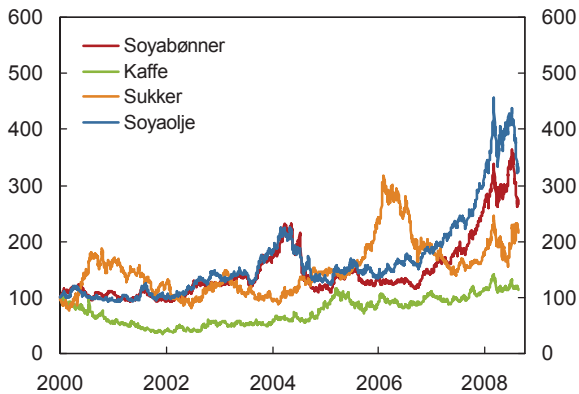
³ I omtalen av internasjonale matvarepriser tar vi utgangspunkt i priser på matvarer omsatt på verdensmarkedet. Prisen på mais, hvete, soyabønner og soyaolje er børspriser på Chicago Board of Trade (CBoT). Prisen på kaffe og sukker er børspriser på henholdsvis Coffee Arabica og Sugar No. 11 på IntercontinentalExchange (ICE). Risprisen er prisen på Rice White 100 % 1st A f.o.b. Bangkok.

Figur 2a Internasjonale matvarepriser i dollar. Indeks, 4. januar 2000 = 100. 4. januar 2000 – 15. august 2008

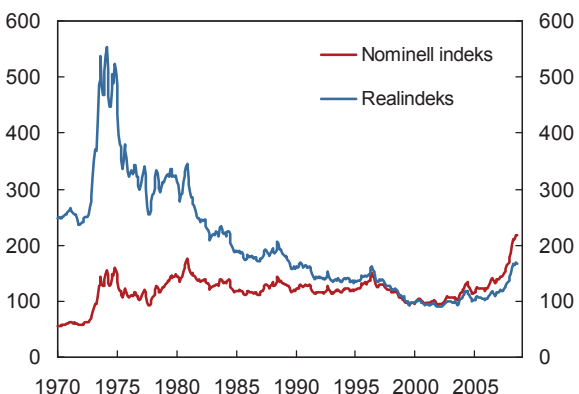
Kilde: Thomson Reuters

Figur 2b Internasjonale matvarepriser i dollar. Indeks, 4. januar 2000 = 100. 4. januar 2000 – 15. august 2008

Kilde: Thomson Reuters

Figur 3 IMF's matvareprisindeks i nominelle og reelle termer. I dollar. Realpris er deflatert med KPI i USA. Januar 2000 = 100. Januar 1970 – juli 2008

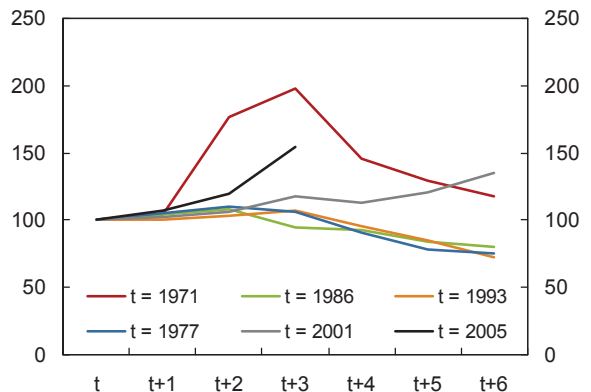

Kilder: IMF, Thomson Reuters og Norges Bank

Det er tre forhold som skiller nåværende periode med prisstigning fra tidligere perioder. For det første omfatter denne prisoppgangen et bredere spekter av matvarer. Prisene på kornprodukter, soyabønner og vegetabiliske oljer har alle økt mye. For det andre har prisstigningen vært kraftigere enn i tidligere oppgangsperioder siden slutten av 1970-tallet, se figur 4. Kun prisstigningen på begynnelsen av 1970-tallet var sterkere enn de siste års prisvekst. For det tredje har prisstigningen vart lenger enn i tidligere perioder. Matvareprisene har steget tilnærmet sammenhengende siden 2001. Normalt har matvareprisene falt etter to til tre års stigning.

Prisveksten de siste årene kan tilskrives flere forhold: Økt produksjon av biodrivstoff, høyere etterspørsel fra fremvoksende økonomier, værforhold, oppgang i energiprisene og proteksjonistisk handelspolitikk.

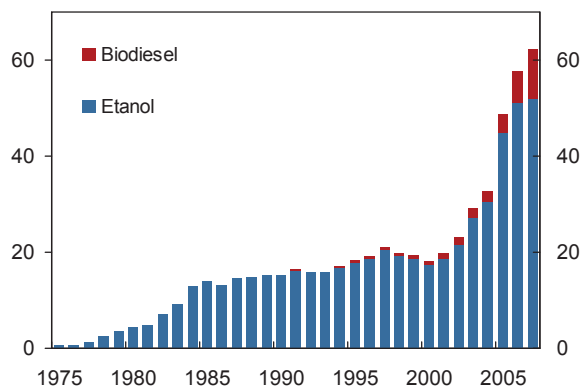
Figur 4 Prissykler for matvarer. Basert på IMF's matvareindeks beregnet i reelle verdier¹⁾. Indeksverdi på tidspunkt for prisbunn (t) = 100. Årstall²⁾

¹⁾ Deflatert med KPI i USA

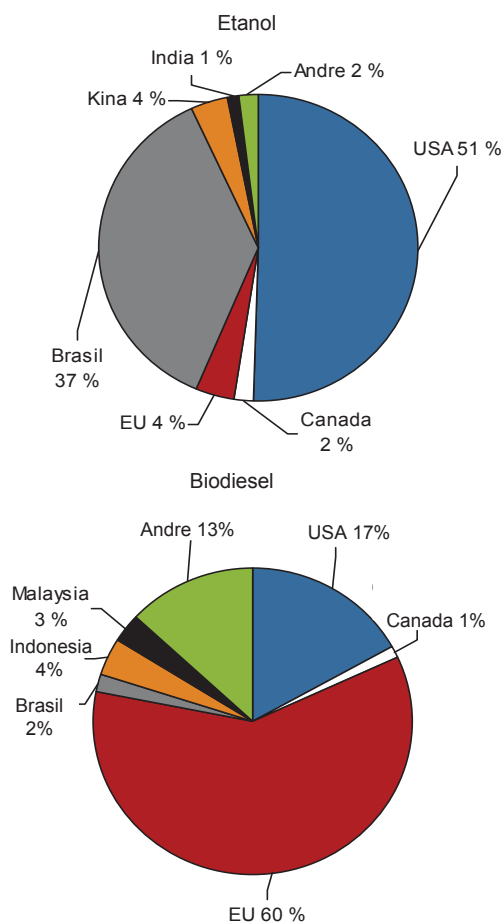
²⁾ Årstall for 2008 er gjennomsnittet av månedsobservasjoner januar – juli 2008

Figur 5 Global produksjon av biodrivstoff. Milliarder liter. 1975 – 2007

Kilder: Earth Policy Institute, The Global Subsidies Initiative, og OECD (2008)

Figur 6 Fordeling av verdens biodrivstoffproduksjon. 2007

Kilde: OECD (2008)

2.1 Økt produksjon av biodrivstoff

Verdens produksjon av biodrivstoff er mer enn tredoblet siden 2000, se figur 5. Hovedårsaken til denne kraftige økningen er høyere oljepris og større usikkerhet rundt fremtidig tilbud av olje, i tillegg til mer fokus på CO₂-utslipp, global oppvarming og mer miljøvennlig energi. Biodrivstoff kan deles inn i to hovedtyper: etanol og biodiesel⁴. USA er verdens største etanolprodusent, fulgt av Brasil, se figur 6. EU er den største produsenten av biodiesel.

En rekke matvarer brukes til å produsere biodrivstoff. Sukker, mais og diverse andre kornprodukter brukes i produksjonen av etanol, mens biodiesel produseres av bl.a. vegetabiliske oljer. 18 prosent av USAs maisavlinger gikk i 2007 med til å produsere etanol. Mengden mais som går med til å produsere etanol i USA, er mer enn tredoblet siden 2000. I Brasil gikk i 2006 omtrent

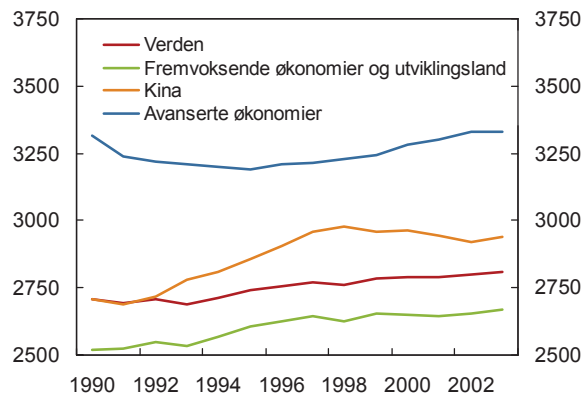
⁴ Biodiesel er basert på fornybare råstoffer og kan lages av naturlige oljer som for eksempel rapsolje, soyaolje og palmeolje. Biodiesel har tilnærmet samme egenskaper som fossil diesel og kan brukes enten rent i dieselkjøretøy eller blandet med ordinær diesel.

⁵ Raps er en kulturplante med gule blomster i kålslekten. Oljen, som presses fra de små, svarte frøene kalles rapsolje, og kan brukes som matolje. Melet som blir igjen brukes i dyrefôr.

⁶ Se for eksempel Doornbosh og Steenblik (2007) og IMF (2007).

⁷ Matvarekonsum målt i antall kalorier per innbygger per dag.

Figur 7 Totalt matvarekonsum. I antall kalorier per innbygger per dag. 1990 – 2003

Kilde: FAOSTAT

halvparten av sukkeravlingene med til etanolproduksjon, mens 40 prosent av EUs avlinger av raps⁵ gikk til produksjon av biodiesel. For disse jordbruksproduktene har økt etterspørsel etter biodrivstoff bidratt til høyere priser.

Stigende priser på matvarer som kan brukes til å produsere bioenergi, har ført til at dyrkingen av andre jordbruksprodukter fortrenses. Innføring av subsidier har også gitt bønder incentiv til å vri produksjonen mot matvarer som brukes i produksjonen av biodrivstoff.

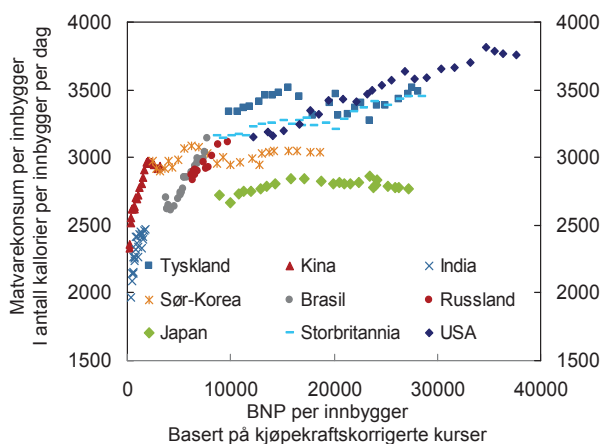
De siste årene har det pågått en diskusjon om effekten av å bytte ut konvensjonelt drivstoff med biodrivstoff. Flere trekker fram at med dagens teknologi vil ikke biodrivstoff redusere utslippet av klimagasser i særlig grad i forhold til fossilt drivstoff.⁶ Det stilles også spørsmål ved hvor kostnadseffektivt biodrivstoff er, særlig med tanke på subsidiene som er innført i USA og EU.

2.2 Økt etterspørsel fra fremvoksende økonomier

Matvarekonsumet øker i fremvoksende økonomier. Veksten i matvarekonsumet i disse landene var særlig høy på midten av 1990-tallet. Matvarekonsumet per innbygger⁷ i fremvoksende økonomier og utviklingsland steg med 6 prosent fra 1990 til 2003, se figur 7. Særlig i Kina har konsumet steget mye. I industriland har forbruket av matvarer per innbygger vært uendret i samme periode.

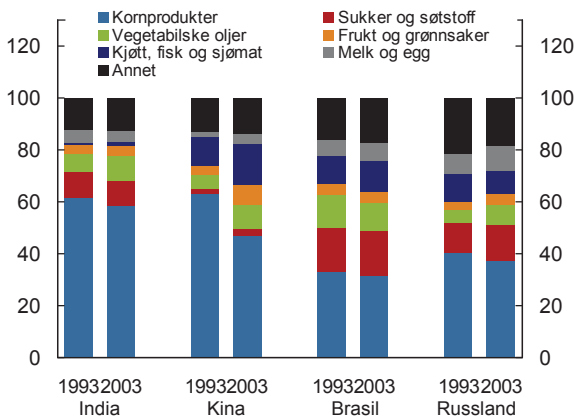
Den kraftige veksten i forbruket av mat i fremvoksende økonomier skyldes hovedsakelig økt inntekt. Det er en positiv sammenheng mellom BNP per innbygger

Figur 8 BNP og matvarekonsum per innbygger. 1980 – 2003

Kilder: FAOSTAT og IMF WEO Database April 08

Figur 9 Matvaregrupper som andel av totalt matvarekonsum i BRIC-landene. Prosent. Basert på matvarekonsum i antall kalorier per innbygger per dag

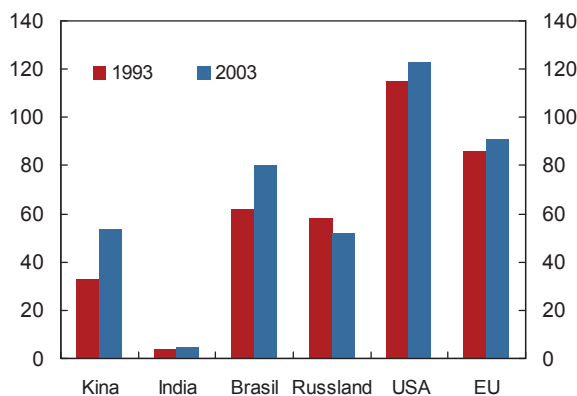
Kilde: FAOSTAT

og husholdningenes matvarekonsum, se figur 8.⁸ Antall kalorier konsumert stiger raskt med inntektsøkningen i fremvoksende økonomier, for så å flate ut etter hvert som landene når et visst inntektsnivå.

Stigende inntekter og økt levestandard i fremvoksende økonomier har gitt et mer variert kosthold og en vridning mot mer proteinrik mat. Fra å spise mye kornprodukter på 1990-tallet, spises det nå mer kjøtt, fisk, egg, meieriprodukter, frukt, grønnsaker og vegetabiliske oljer, se figur 9.

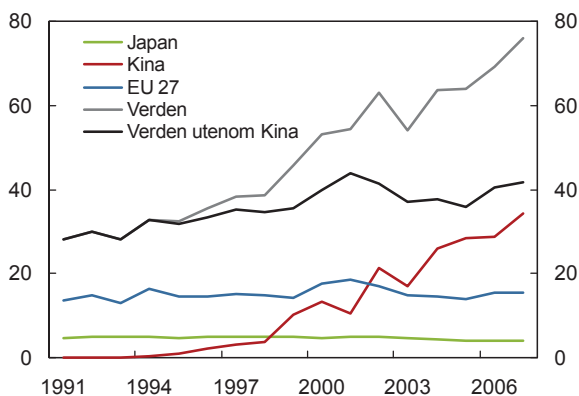
Konsumet av kjøtt har økt kraftig, særlig i Kina og Brasil, se figur 10. Det totale konsumet av kjøtt i BRIC-landene⁹ utgjorde 40 prosent av verdens totale kjøttkonsum i 2003, en økning fra 33 prosent i 1993. BRIC-landene bidro til over 60 prosent av økningen i

Figur 10 Kjøttkonsum. I antall kg per innbygger per år

Kilde: FAOSTAT

Figur 11 Import av soyabønner. I millioner tonn. 1991 – 2007

Kilder: US Department of Agriculture (USDA) og Norges Bank

verdens totale kjøttkonsum fra 1993 til 2003, og Kina bidro mest.

Med økt kjøttkonsum følger høyere forbruk av dyrefôr.¹⁰ Siden begynnelsen av 1990-tallet har den internasjonale handelen med soyabønner, som blant annet brukes til dyrefôr, steget kraftig. Kina er nå den største importøren av soyabønner i verden, og har bidratt til det meste av økningen i verdens samlede import av denne varen, se figur 11. Prisen på soyabønner er mer enn doblet fra begynnelsen av 2007 til juli 2008. Økt import er blitt muliggjort av Kinas medlemskap i WTO fra desember 2001.

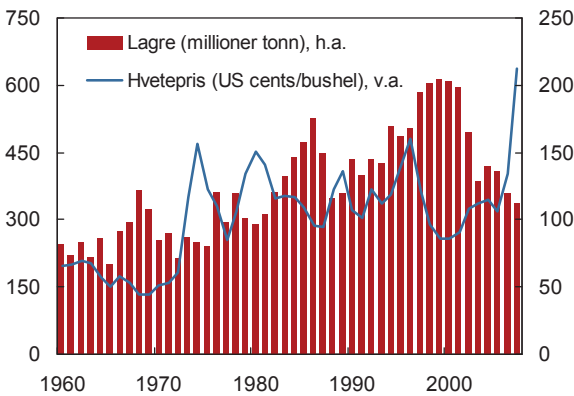
I fremvoksende økonomier og utviklingsland vokser i tillegg befolkningen. Flere munnar å mette betyr høyere etterspørsel etter mat.

⁸ Mønsteret følger Engels lov (Ernst Engel (1821–1896), tysk statistiker). Ifølge denne vil familiene bruke en mindre andel av inntekten på mat når inntekten/forbruket øker.

⁹ BRIC-landene er de fire største fremvoksende økonomiene: Brasil, Rusland, India og Kina.

¹⁰ Forbruket av korn og annet dyrefôr vil stige mer enn økningen i kjøttkonsumet, ettersom det kreves flere kilo dyrefôr for å produsere ett kilo kjøtt. Fôr-til-kjøtt-konverteringsrater varierer mye og avhenger av type kjøttproduksjon og produksjonsmetode. USDA (Trostle, 2008) estimerer øvre grense for konverteringsratene til følgende: Det kreves 7 kg korn for å produsere 1 kg oksekjøtt, 6,5 kg korn for å produsere 1 kg svinekjøtt og 2,6 kg korn for å produsere 1 kg kylling.

Figur 12 Globale lagre av hvete og internasjonal hvetepris. 1960 – 2007

Kilder: Thomson Reuters, Australian Commodity Statistics 2007 og ABARE (2008)

2.3 Tilbudssideforhold

Mens etterspørselen etter matvarer har steget mye de siste årene, har ikke tilbudet økt tilsvarende. Dette skyldes dels at avlinger har slått feil. Flere år på rad har det vært tørke i Australia, og i 2007 ødela dårlig vær hveteavlinger også i USA og Europa. Hos verdens fem største eksportører av hvete falt produksjonen med til sammen 12 prosent fra markedsåret 2005–06 til 2006–07.¹¹ Lagrene av hvete har falt kraftig, se figur 12. Hvetepreisen steg med over 70 prosent fra begynnelsen av 2007 til juli 2008, til tross for at det har vært et kraftig prisfall siden mars i år.

Økte energipriser har gitt høyere kostnader i jordbruksproduksjonen. Oljeprisen steg fra i underkant av 60 dollar fatet ved begynnelsen av 2007 til over 130 dollar fatet i juli, men har falt noe tilbake de siste månedene. Høyere oljepris har særlig bidratt til økte priser på gjødsel. Også kostnaden ved å lagre, transportere og distribuere matvarer har steget kraftig.

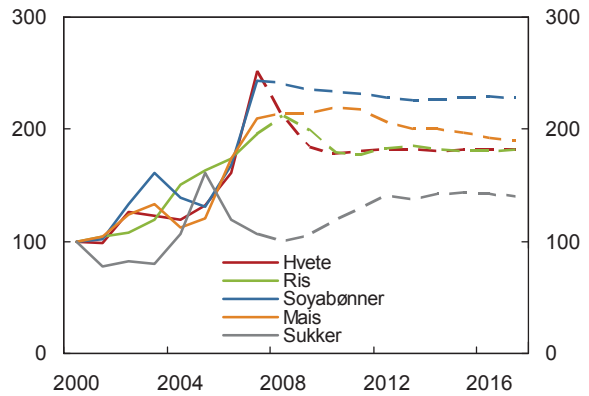
Innføring av handelsrestriksjoner har også bidratt til høyere matvarepriser. I første halvår 2008 innførte flere land eksportrestriksjoner for å beskytte innenlandske markeder mot høye matvarepriser. India, Kina, Vietnam, Kambodsja og Egypt, som alle innførte eksportrestriksjoner på ris våren 2008, sto for til sammen over 40 prosent av verdens samlede eksport av ris i markedsåret 2006–07. Risprisen på verdensmarkedet er mer enn doblet i løpet av første halvår 2008.

¹¹ Verdens fem største eksportører av hvete i markedsåret 2006–07 var USA, Canada, EU, Australia og Argentina.

¹² Klimaendringer og global oppvarming kan få betydelige virkninger på jordbruksavlingene i fremtiden. FNs klimapanel IPCC anslår at potensialet for matvareproduksjonen på nordlige og sørlige breddegrader vil kunne øke litt ved en stigning i gjennomsnittstemperaturen på 1–3 °C. En stigning i gjennomsnittlig temperatur på over 3 °C vil medføre fall i matvareproduksjonen i disse regionene. For områder nær ekvator vil selv en moderat økning i temperaturen føre til fall i jordbruksproduksjonen. Samlet sett vil en økning på 3 °C og mer kunne gi fall i verdens matvareproduksjon. (Easterling et al., 2007).

¹³ Andre generasjons biodrivstoff vil hovedsakelig produseres fra planter, trevirke og avfallsprodukter derav. Råstoff for denne typen biodrivstoff konkurrerer i mindre grad med matvareproduksjonen.

Figur 13 Anslag på internasjonale matvarepriser. I dollar. Anslag fra OECD-FAO for perioden 2008 – 2017. Indeks, 2000 = 100. 2000 – 2017

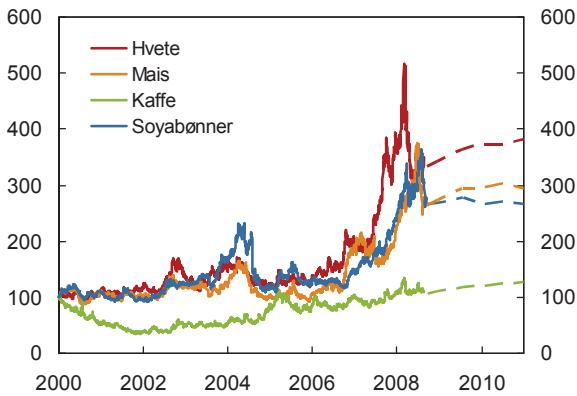
Kilder: OECD-FAO (2008), USDA, Australian Commodity Statistics og Norges Bank

2.4 Utsiktene for internasjonale matvarepriser

Veksten i etterspørselen etter matvarer vil trolig være høy i flere år fremover. Som følge av økte inntekter vil etterspørselen etter mat fra fremvoksende økonomier trolig fortsette å vokse sterkt. Særlig kan effektene på fremtidige matvarepriser bli betydelige hvis høy etterspørsel etter matvarer kombineres med lite ledig produksjonskapasitet, press på landarealer, klimaendringer¹² og økt produksjon av biodrivstoff. I tillegg kan mer proteksjonistisk landbruks- og handelspolitikk føre til ytterligere tilstramminger i de globale matvaremarkedene.

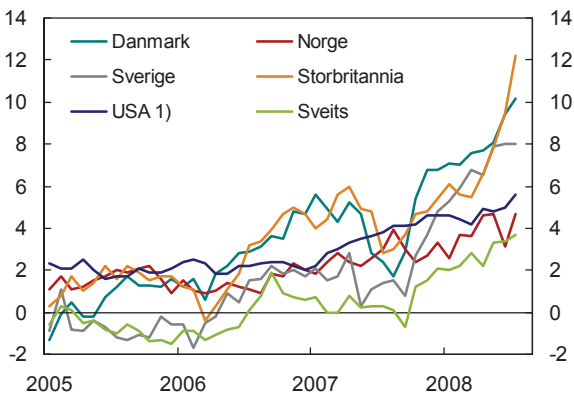
På den andre siden kan endret politikk når det gjelder bruk av biodrivstoff, eller utvikling av konkurransedyktig såkalt andre generasjons biodrivstoff¹³, dempe presset på matvareprisene. Høyere jordbruksproduksjon på grunn av økt produktivitet eller dyrking av nye landbruksarealer kan også medføre reduserte priser. OECD og FNs organisasjon for ernæring og landbruk redegjør for utsiktene for jordbruksmarkedene over de neste ti årene i sin årlige rapport (OECD-FAO, 2008). OECD-FAO ser her for seg at matvareprisene vil falle noe den nærmeste tiden, ettersom mer normale værforhold, økt produktivitet i jordbrukssektoren og bedre utnytting av areal i noen grad vil oppveie for høyere etterspørselsvekst, se figur 13. OECD-FAO ser imidlertid for seg at matvareprisene ikke vil falle tilbake til de nivåene vi så på slutten av 1990-tallet, men holde seg høye fram mot 2017.

Figur 14 Matvarepriser i dollar. Indeks, 4. januar 2000 = 100. 4. januar 2000 – 15. august 2008. Terminpriser fra 15. august 2008 (stiplet linje). September 2008 – desember 2010

Kilder: Thomson Reuters, Chicago Board of Trade, IntercontinentalExchange og Norges Bank

Figur 15 Prisutviklingen på mat og alkoholfrie drikkevarer i KPI i noen europeiske land. Tolvmånedersvekst. Prosent. Januar 2005 – juli 2008

¹⁾ For USA er indeksen for mat og drikkevarer brukt

Kilde: Thomson Reuters

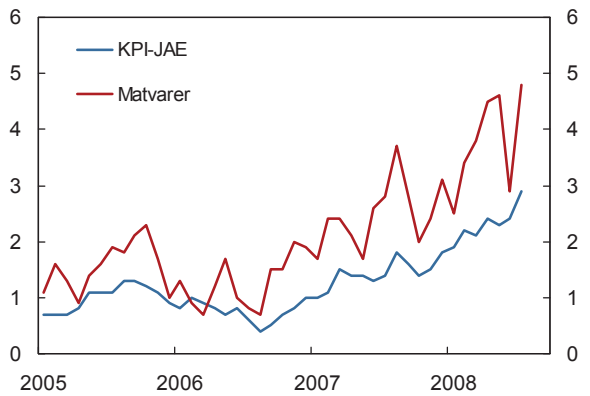
Internasjonale matvarepriser har falt en del de siste månedene som følge av gode utsikter for årets avlinger. Terminprisene tyder på at markedsaktørene venter svakt stigende priser på internasjonale matvarer i årene fremover, se figur 14.

Selv om prisveksten for internasjonale matvarer ventes å avta i de kommende årene og eventuelt bli negativ, kan overveltningen til mer bearbeidede matvarer vare ved en god stund fremover.

3 Faktorer bak prisutviklingen på matvarer i Norge

Prisene på matvarer har steget mindre i Norge enn på verdensmarkedet. I figur 15 sammenlignes prisveksten på matvarer her hjemme med utviklingen i Danmark, Sverige, Storbritannia, USA og Sveits. Matvareprisene har steget langt mindre i Norge og Sveits enn i de andre landene. Dette skyldes trolig at landbrukspolitikken i

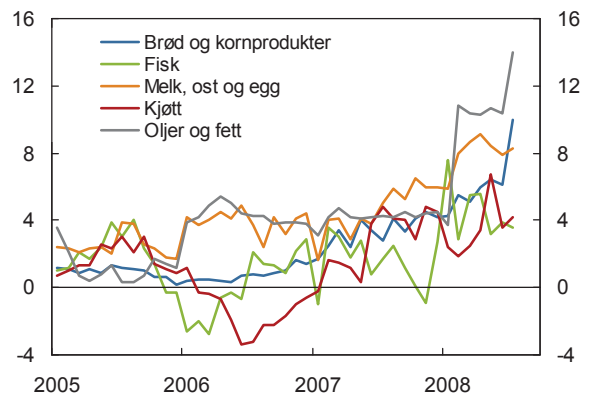
Figur 16 Prisutviklingen i KPI-JAE¹⁾ og for undergruppen matvarer. Tolvmånedersvekst. Prosent. Januar 2005 – juli 2008

¹⁾ KPI justert for avgiftsendringer og uten energivarer

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Figur 17 Prisutviklingen på matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI. Tolvmånedersvekst. Prosent. Januar 2005 – juli 2008

Kilde: Statistisk sentralbyrå

Norge og Sveits i større grad bidrar til å skjerme innenlandske matvarepriser fra internasjonale prissvingninger.

Selv om prisene på matvarer har steget mindre i Norge enn i andre land, har de økt ganske kraftig det siste året. I juli var prisene på matvarer rundt 5 prosent høyere enn i juli i fjor, og veksten har vært kraftigere enn for andre varer, se figur 16.

Av matvarene som inngår i konsumprisindeksen, er det prisene på oljer og fett som har steget mest i løpet av det siste året. Prisene på melk, ost og egg og brød og kornprodukter har også økt, se figur 17. For de fleste av disse matvaregruppene har prisstigningen i Norge imidlertid vært lavere enn i mange andre land, se figur 18. I tillegg skiller Norge seg ut fra de andre landene ved at det har vært prisfall på frukt og grønnsaker. Dette skyldes trolig konkurransemessige forhold, som at flere av dagligvarekjedene har hatt tilbudskampanjer på frukt og grønnsaker i sommer.

3.1 Virkningen av jordbruksoppkjøret og det norske importregimet

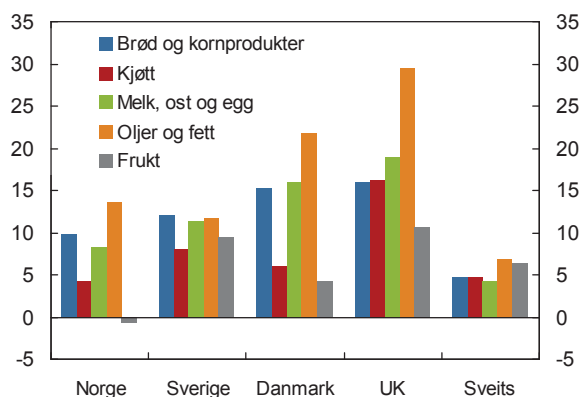
Landbrukspolitikken er hovedårsaken til at prisene på matvarer i Norge har steget mindre enn i våre naboland og andre europeiske land.¹⁴ Det er i hovedsak matvarer som produseres i Norge med bruk av norske råvarer eller en blanding av norske og importerte råvarer, som har hatt den kraftigste prisøkningen. Disse omfattes i stor grad av jordbruksoppkjøret og utgjør hoveddelen av matvarene i konsumprisindeksen, se figur 19.

Prisene på matvarene som er produsert i Norge med bruk av norske råvarer, var rundt 6 prosent høyere i juli i år enn på samme tid i fjor. Prisene på norskproduserte varer hvor både norske og importerte råvarer inngår, har hatt samme utvikling, om ikke noe sterkere, se figur 20. Prisene på importerte matvarer har til sammenligning holdt seg relativt stabile. Importerte matvarer er mer utsatt for internasjonale variasjoner i prisene, men utgjør en forholdsvis liten del av matvarene i konsumprisindeksen og bidrar dermed ikke nevneverdig til total prisvekst. I juli var prisene på importerte matvarer og diverse andre varer 0,8 prosent høyere enn i juli i fjor. Prisøkningen på matvarer i Norge kan derfor i hovedsak forklares med prisvekst på norskproduserte varer som kjøtt, melk, egg, frukt, grønnsaker og korn. Prisene på disse matvarene, eller de fleste råvarene som brukes i produksjonen av dem, fastsettes i de årlige jordbruksavtalene gjennom målpriser.

Ifølge Statens landbruksforvaltning (SLF) skal målprisene være priser som jordbruket skal kunne oppnå ut fra det fastsatte import- og reguleringssystemet vi har i Norge. Målprisene gjelder normalt fra 1. juli til 30. juni i avtaleåret og setter i praksis et tak på prisene som landbruket kan ta for sine produkter. SLF overvåker at prisene på jordbruksvarer ikke overstiger målprisene. Dersom dette skjer, reduseres tollene på import av jordbruksvarer slik at prisene på norske varer faller tilbake.

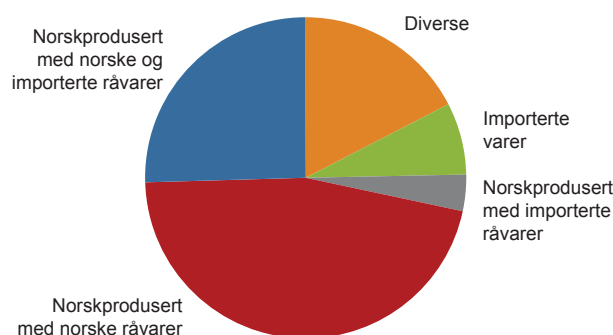
I årets jordbruksavtale fikk bøndene en økt inntektsramme på 1,9 milliarder kroner. Rammen innebar en økning i målprisene på 1,5 milliarder. Dette betyr at pristaket løftes, slik at bøndene kan øke prisene med til sammen 1,5 milliarder kroner for sine produkter. Økningen i målprisene medførte at råvareprisene økte med 870 millioner kroner 1. juli i år, og at de vil øke med ytterligere 635 millioner kroner fra 1. januar 2009. Økningen som kom i juli i år, bidro til at tolv månedersveksten for matvarene i konsumprisindeksen var på hele 4,8 prosent denne måneden. Dette er den kraftigste tolv månedersveksten siden februar 1999, da prisene økte

Figur 18 Prisutviklingen på matvarer i forskjellige land. Tolv månedersvekst. Juli 2008

Kilder: Thomson Reuters og Eurostat

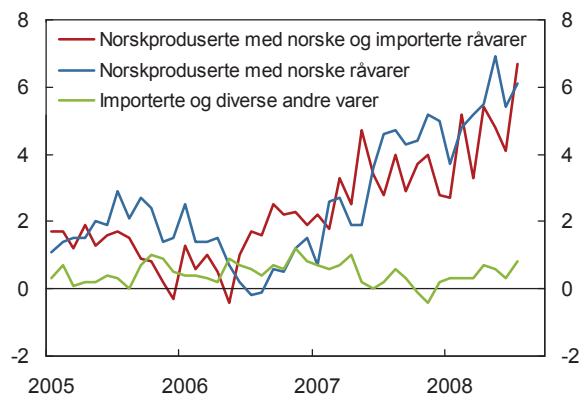
Figur 19 Matvarer og alkoholfrie drikkevarer i KPI etter opprinnelse¹⁾. Vektandel i matvareindeksen i KPI

¹⁾ Fiskevarer er ikke inkludert

Kilde: Statistisk sentralbyrå og Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning

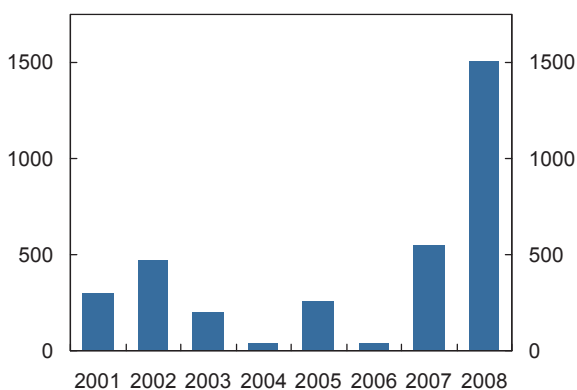
Figur 20 Prisutviklingen på matvarer i Norge. Tolv månedersvekst. Prosent. Januar 2005 – juli 2008

Kilder: Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning (NILF) og Norges Bank

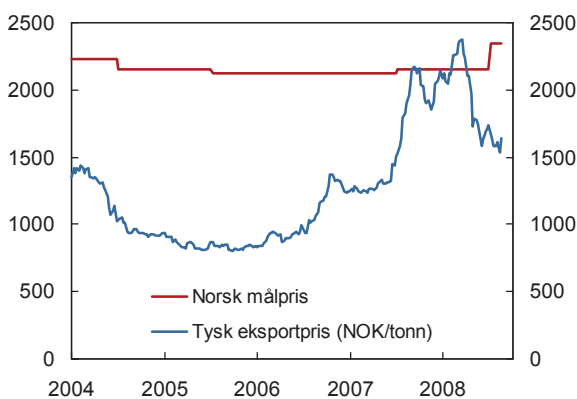
¹⁴ Selv om Norge har opplevd lavere prisvekst enn andre land, har vi i utgangspunktet et høyere prisnivå på matvarer. Mer om dette senere i artikkelen.

Figur 21 Endring i bøndernes inntekter som følge av økte målpriser gjennom jordbruksoppgjørene. Millioner kroner. Løpende priser. 2001 – 2008

Kilde: Landbruks- og matdepartementet

Figur 22 Priser på mathvete. Kroner per tonn. Uke 1 2004 – uke 33 2008

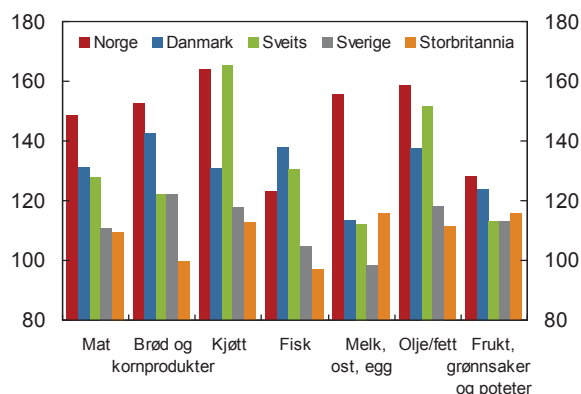

Kilder: International Grains Council og Statens landbruksforvaltning (SLF)

med 4,9 prosent. Sammenligner vi økningen i målprisene i årets jordbruksoppgjør med tidligere års avtaler, ser vi at årets avtale førte til en vesentlig høyere økning i målprisene enn det som har vært tilfellet tidligere år, se figur 21. Landbruks- og matdepartementet har selv anslått at økningen i råvareprisene som følge av årets oppgjør isolert sett vil bidra til å trekke opp KPI med $\frac{1}{4}$ prosent regnet som full årseffekt. Matvarekomponenten i konsumprisindeksen anslås å øke med $\frac{2}{4}$ prosent på årsbasis, mens norskproduserte jordbruksvarer¹⁵ forventes å stige med $\frac{3}{4}$ prosent som følge av avtalen.

De norske råvarene som omfattes av jordbruksoppgjøret, beskyttes mot internasjonal konkurranse ved hjelp av tollsatser. Importen til Norge av disse produktene er dermed begrenset. Det er noe lavere toll for importerte produkter som konkurrerer med norske produkter hvor importerte råvarer er brukt i produksjonen. For enkelte varer som ikke produseres i Norge, er det lav eller ingen

Figur 23 Sammenlignbare konsumpriser på matvarer. Prisnivået i EU 15 = 100, prisnivået i andre europeiske land indekset deretter. 2007

Kilde: Eurostat

toll. Prisene på varer med lav eller ingen toll vil variere mer i takt med prisene på verdensmarkedet enn det prisene på norske jordbruksvarer gjør, men fordi de har liten vekt i KPI påvirker de ikke inflasjonen i like stor grad som prisene på norske jordbruksvarer.

Selv om prisene på jordbruksvarer internasjonalt har økt kraftig de siste par årene, ligger fortsatt de fleste målprisene i Norge godt over verdensmarkedsprisen. Figur 22 viser utviklingen i prisen på mathvete i EU (målt ved tysk eksportpris) og målprisen for mathvete i Norge fra 2004. Den norske målprisen har over perioden ligget en del høyere enn prisene internasjonalt, bortsett fra en periode i september i fjor og mars i år. Siden da har verdensmarkedsprisen falt tilbake igjen, og ligger nå under norsk målpris.

Selv om vi i Norge har hatt en lavere prisøkning på matvarer enn i andre land, har vi et høyere prisnivå. At prisnivået på matvarer i Norge ligger omtrent 50 prosent over prisnivået i EU, skyldes også i hovedsak landbrukspolitikken. For de fleste matvarer, med unntak av fisk, ligger de norske prisene også betydelig over prisene i Danmark, Sverige og Storbritannia, se figur 23.

Framover venter vi at prisene på matvarer i Norge øker ytterligere. Fra 1. januar 2009 vil målprisene øke igjen. Deretter gjenstår det å se hvordan utfallet av neste års jordbruksoppgjør blir. Andre faktorer har også betydning for prisene på matvarer. Det kan ha vært enklere for dagligvarekjedene i Norge å øke sine utsalgspriser mer enn økningen i råvareprisen skulle tilsi på grunn av fokuset rundt høye matvarepriser. Kjedenes kan dermed ha økt sine marginer. På den andre siden har vi opplevd relativt høy lønnsvekst og høy prisvekst på energivarer. Dette har nok ført til høyere kostnader for butikkjedene, som igjen kan ha påvirket utsalgsprisene på mat.

¹⁵ Indeksen norskproduserte jordbruksvarer er basert på NILFs inndeling av matvarene i KPI etter leveringssektor.

Tabell 1 Matvareprisenes bidrag til vekst i KPI

	KPI Tolvmånedersvekst juli 07–juli 08	Matvarer i KPI Tolvmånedersvekst juli 07–juli 08	Matvarer som andel av KPI Prosent	Matvarers bidrag til endring i KPI det siste året
Norge	4,3	4,8	10,3	0,5
Sverige	4,4	8,4	11,8	1,0
Danmark	4,0	10,2	11,0	1,1
Sveits *	3,1	3,7	11,1	0,4
Storbritannia	4,4	13,7	9,5	1,3
EU 25	4,4	8,3	14,6	1,2
USA	5,6	6,0	13,8	0,8

* Inkluderer drikkevarer

Kilder: Thomson Reuters og Norges Bank

4 Virkninger av økte matvarepriser på inflasjonen ute og hjemme

4.1 Direkte virkninger

Høye internasjonale matvarepriser har gitt økt inflasjon i mange land. Tabell 1 viser at matvarer utgjør ca. 10–15 prosent av vekten i konsumprisindeksen i en del land vi sammenligner oss med. Matvareprisenes bidrag til konsumprisveksten har tatt seg betydelig opp det siste året, se figur 24. I EU-land og USA er bidraget fra matvarer til tolv månedersveksten i konsumprisindeksen 0,8–1,3 prosentpoeng. For Norge og Sveits er bidraget mindre.

I fremvoksende økonomier og utviklingsland utgjør matvarer en større andel av husholdningenes utgifter enn i OECD-land, og har dermed en større vekt i konsumprisindeksen. I tillegg består matvarekonsumet i fremvoksende økonomier av mye kornprodukter og andre råvarer. En prisøkning på disse råvarene vil dermed slå

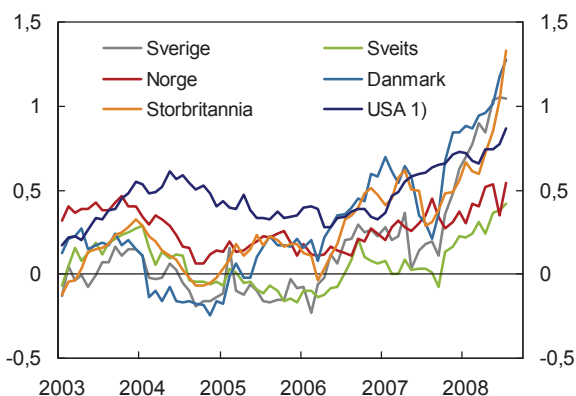
ut sterkere i prisveksten på matvarer i utviklingsland enn i industriland. I fremvoksende økonomier og utviklingsland har derfor konsumprisveksten vært høyere enn i OECD, se figur 25.

4.2 Indirekte virkninger

Prisveksten på mat har ført til at matvarer er blitt relativt dyrere enn andre konsumvarer. Milton Friedman (1975) argumenterte for at endringer i den relative prisen på et gode, som mat, ikke nødvendigvis fører til generelt høyere inflasjon. Prisøkningene på matvarer reduserer isolert sett husholdningenes reallønn og deres etterspørsel etter andre varer og tjenester. Det trekker i retning av lavere prisvekst på andre varer og tjenester, slik at veksten i den samlede konsumprisindeksen ikke nødvendigvis øker i særlig grad.

Høyere matvarepriser kan imidlertid ha en mer indirekte effekt på inflasjonen. På grunn av treghet i pris-

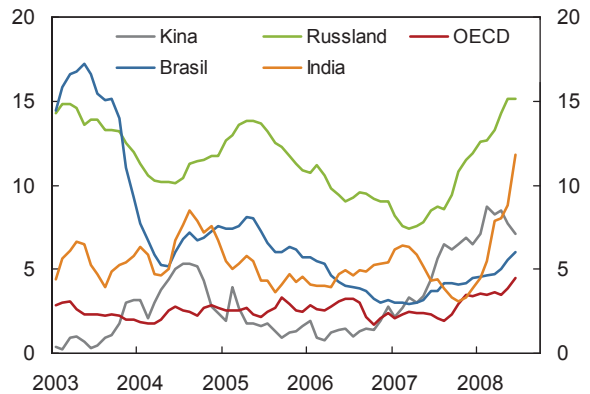
Figur 24 Mat- og alkoholfrie drikkevarers bidrag til KPI vekst. Prosentpoeng. Januar 2003 – juli 2008

1) For USA er indeksen for mat og drikkevarer brukt

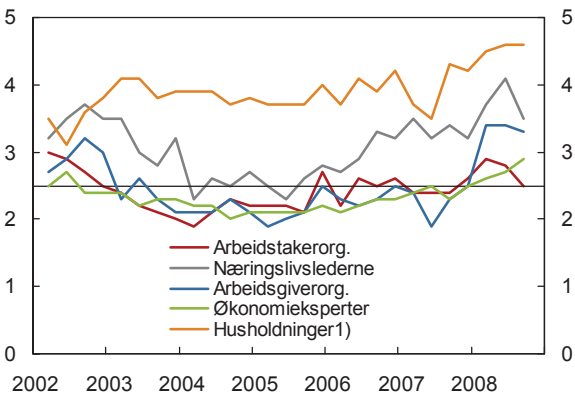
Kilder: Thomson Reuters og Norges Bank

Figur 25 Tolvmånedersvekst i KPI i OECD-landene og viktige fremvoksende økonomier. Prosent. Januar 2003 – juni 2008

Kilde: Thomson Reuters

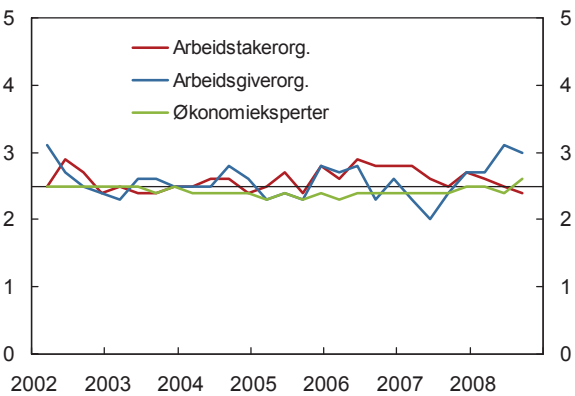
Figur 26a Inflasjonsforventninger om 2 år i Norge. Prosent.
1. kv. 2002 – 3. kv. 2008

1) Husholdningenes forventninger til inflasjonen om 2-3 år

Kilde: TNS Gallup

Figur 26b Inflasjonsforventninger om 5 år i Norge. Prosent.
1. kv. 2002 – 3. kv. 2008

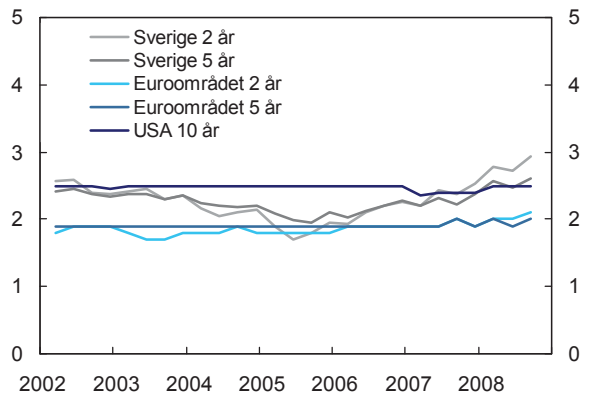
Kilde: TNS Gallup

dannelsen, kan det ta tid før prisveksten på andre varer og tjenester eventuelt faller, slik Friedman forutsier. Konsumprisindeksen vil derfor i en periode kunne øke mer enn tidligere. Det er vanlig å anta at aktørene i økonomien ser fremover når de fatter sine beslutninger. Venter lønnstakerne høy inflasjon, vil de kreve høyere lønnsvekst enn om de venter lav inflasjon. Tilsvarende vil bedriftene øke prisene mer om de venter høy inflasjon. Konsumentenes forventninger om fremtidig inflasjon kan påvirkes av endringer i konsumprisindeksen i dag. Høyere matvarepriser kan således gjennom økte inflasjonsforventninger føre til press på andre priser og lønninger.

¹⁶ Inflasjonsforventningene er hentet fra TNS Gallups forventningsundersøkelse. Økonomieksperter og partene i arbeidslivet svarer på følgende spørsmål angående forventet fremtidig inflasjon: «Hva tror du den generelle prisstigningen på varer og tjenester er om 2 (5) år, målt ved tolv månedersveksten i KPI?» (konsumprisindeksen). Næringslivslederne svarer på følgende spørsmål angående forventet fremtidig inflasjon: «Hva tror du prisstigningen er om 2 år?». Husholdningene svarer på følgende spørsmål angående forventet fremtidig inflasjon: «Hva tror du den generelle prisveksten blir om 2-3 år, målt i prosent?» For mer informasjon om forventningsundersøkelsen, se www.tns-gallup.no

¹⁷ Inflasjonsforventningene i figur 27 er ikke direkte sammenlignbare. Inflasjonsforventningene for Sverige er hentet fra TNS Prospera (gjengitt av Thomson Reuters). Panelet svarer på forventet KPI-vekst over de neste 2 og 5 årene (gjennomsnittlig forventet inflasjon over perioden). Inflasjonsforventningene i USA er hentet fra The Philadelphia Fed's Survey of Professional Forecasters (gjengitt av Thomson Reuters). Panelet svarer på forventet KPI-vekst over de neste 10 årene. Inflasjonsforventningene i euroområdet er hentet fra ECB Survey of Professional Forecasters (gjengitt av Thomson Reuters). Panelet svarer på forventet inflasjon om fem år. Indeksene for Sverige og USA inneholder forventninger om inflasjonen også kort tid fremover, og vil derfor variere mer med dagens inflasjon.

Figur 27 Inflasjonsforventninger i utlandet. Prosent.
1. kv. 2002 – 3. kv. 2008

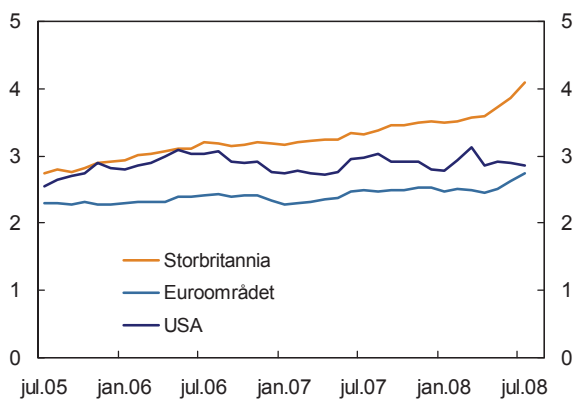
Kilde: Thomson Reuters

I land med inflasjonsmål og der pengepolitikken har troverdighet, vil inflasjonsmålet i seg selv være et anker for forventningene om fremtidig inflasjon. Er det grunn til å tro at den høye prisveksten på matvarer vil vare ved, eller at inflasjonsforventningene påvirkes av den, vil det være riktig med en innstramning av pengepolitikken. Dette kan blant annet hindre andrerundeeffekter i form av høyere lønnskrav og prisøkning på andre varer.

Forventningene om fremtidig inflasjon som faktisk legges til grunn for den representative aktørs atferd, er ikke direkte observerbare. En rekke indikatorer kan imidlertid brukes til å si noe om utviklingen i forventningene. Figur 26a og 26b viser inflasjonsforventninger i Norge om 2 og 5 år basert på spørreundersøkelser.¹⁶ Inflasjonsforventningene om 2 år har økt noe de siste kvartalene og ligger nå i overkant av inflasjonsmålet på 2,5 prosent. Særlig er næringslivsledernes forventninger til fremtidig inflasjon høy. Inflasjonsforventningene om 5 år har derimot ligget relativt stabilt og nær inflasjonsmålet på 2,5 prosent de siste kvartalene. Økte inflasjonsforventninger skyldes imidlertid ikke bare prisøkningen på matvarer. Også høyere energipriser og økt lønnspress har trolig bidratt.

I andre land, hvor matvareprisene har økt betraktelig mer enn i Norge og i større grad har bidratt til å trekke opp inflasjonen, kan det se ut til at forventningene om fremtidig inflasjon har tatt seg noe opp de siste kvartalene. Spesielt Sverige stikker seg ut på oppsiden, mens inflasjonsforventningene ligger relativt stabile i USA og euroområdet, se figur 27.¹⁷

Figur 28 Inflasjonsforventninger i utlandet. Implisitte inflasjonsforventninger¹⁾ om 5 år. Prosent. Juli 2005 – juli 2008

¹⁾ Implisitte femårs inflasjonsforventninger om fem år kan tolkes som forventet femårs inflasjon om fem år. Inflasjonsforventningene er basert på inflasjonsswapper fra Bloomberg

Kilde: Bloomberg og Norges Bank

Inflasjonsforventninger kan også beregnes ut fra finansmarkedsvARIABLER. Figur 28 viser implisitte fem års inflasjonsforventninger om 5 år i Storbritannia, euroområdet og USA beregnet på bakgrunn av inflasjonsswapper.¹⁸ Langsiktige implisitte inflasjonsforventninger har vist en tiltakende trend i Storbritannia og i noe mindre grad i euroområdet de siste månedene, mens forventningene ligger relativt stabilt i USA. Storbritannia er det landet hvor matvarer har hatt det desidert høyeste bidraget til tolv månedersveksten i KPI, mens bidrag fra matvarer til veksten i KPI i USA har ligget langt lavere, se tabell 1 og figur 24. Det kan derfor tenkes at det høye bidraget fra stigende matvarepriser har økt inflasjonsforventningene i Storbritannia. I inflasjonsrapporten fra Bank of England for august 2008 påpekes det at inflasjonsforventningene har steget både på ett års sikt og på lengre sikt. Økningen kan skyldes at prisene på mat og energi har tiltatt kraftig i løpet av relativt kort tid, og at dette er produkter husholdningene er avhengige av og kjøper ofte. Dette gjør at en prisøkning legges godt merke til og lett påvirker husholdningenes budsjett.

¹⁸ Implisitte femårs inflasjonsforventninger om fem år kan tolkes som gjennomsnittlig årlig inflasjon over den femårsperioden som starter om fem år. Disse beregnes for å rense ut inflasjonsforventningene over de neste fem årene. Inflasjonsforventningene over de neste fem årene, som er en gjennomsnittsstørrelse over de neste fem årene, vil i større grad være påvirket av dagens inflasjon enn inflasjonsforventninger over den femårsperioden som starter om fem år. Implisitt inflasjon vil dermed gi mer presist anslag på forventningene lenger fram i tid.

5 Konklusjon

Internasjonale matvarepriser har steget kraftig siden begynnelsen av 2007. Dette skyldes flere faktorer. Økt produksjon av biodrivstoff og høyere forbruk i fremvoksende økonomier har ført til økt etterspørsel etter matvarer. Vanskelige værforhold og oppgang i energiprisene har bidratt til å begrense veksten i matvareproduksjonen. I tillegg har flere land innført eksportrestriksjoner for å beskytte innenlandske markeder mot høye matvarepriser.

Det er stor usikkerheten rundt den fremtidige utviklingen i internasjonale matvarepriser. Mer normale værforhold, økt produktivitet i jordbrukssektoren og bedre utnytting av avlinger kan veie opp for fortsatt høy etterspørselsvekst og bidra til reduserte priser. Men matvareprisene vil trolig holde seg høye i årene fremover fordi høy vekst i matvareetterspørselen fra fremvoksende økonomier, kombinert med konkurranse med biodrivstoff, vil vare ved.

Prisøkningen på matvarer i Norge, slik den registreres i konsumprisindeksen, kan i hovedsak forklares med prisveksten på norskproduserte matvarer. Prisene på disse matvarene, eller råvarene som brukes, omfattes i stor grad av jordbruksavtalen. Disse varene er dermed i en viss grad skjermet fra internasjonale prissvingninger gjennom tollbarrierer. Prisveksten på matvarer i Norge har derfor vært langt mindre markert enn i andre land, selv om vi i utgangspunktet har et høyere prisnivå. Også fremover er det grunn til å tro at jordbruksoppkjøret, innenlandsk kostnadsvekst og konkurranseforhold vil ha større betydning for prisutviklingen på matvarer i Norge enn internasjonale forhold, selv om utviklingen internasjonalt også vil ha noe betydning.

Høye internasjonale matvarepriser har gitt økt KPI-vekst i mange land. Matvareprisenes bidrag til KPI-veksten har økt betydelig det siste året. I Norge og Sveits har matvareprisene i mindre grad bidratt til å trekke opp inflasjonen det siste året enn i andre europeiske land. I fremvoksende økonomier og utviklingsland har konsumprisveksten vært høyere enn i OECD. Matvarer utgjør her en større andel av husholdningenes utgifter. Inflasjonsforventningene både i Norge og i andre land ser ut til å ha tiltatt de siste månedene.

Referanser

- ABARE (2008): *Australian Commodities June Quarter 08.2*
- Doornbosh, Richard and Ronald Steenblik (2007): «Biofuels: Is the cure worse than the disease?», *The Round Table on Sustainable Development (RTSD) Working Paper*, OECD
- Easterling, William et al. (2007), «Food, fibre and forest products», *The Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC) Working Group II Report «Impacts, Adaptation and Vulnerability»*, kapittel 5, s. 284–258
- Friedman, Milton (1975): «Perspectives on inflation», *Newsweek* 24. juni 1974, gjengitt i Friedman, M (1975) *There's no such thing as a free lunch*, Open Court, s. 113-115
- Global Subsidies Initiative (2007): *Biofuels – At What Cost? Government support for ethanol and biodiesel in selected OECD countries*
- IMF (2007): *IMF World Economic Outlook (WEO), October 2007 – Globalization and Inequality*, s. 49
- OECD (2008): *Economic Assessment of Biofuel Support Policies*
- OECD-FAO (2008): *Agricultural Outlook 2008–2017*
- Trostle, Ronald (2008): *Global Agricultural Supply and Demand: Factors Contributing to the Recent Increase in Food Commodity Prices*, s. 12, ERS Outlook Report No. (WRS-0801), July 2008, Economic Research Service, US Department of Agriculture (USDA)

Datamateriale

- Australian Commodity Statistics 2007, www.abareconomics.com/publications_html/acs/acs_07/acs_07.html
- Chicago Board of Trade, www.cbt.com
- EcoWin, Thomson Reuters
- Earth Policy Institute, www.earthpolicy.org/Updates/2006/Update55_data.htm
- FAOSTAT, faostat.fao.org
- IMF Primary Commodity Prices, www.imf.org/external/np/res/commod/index.asp
- IMF World Economic Database April 2008, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2008/01/weodata/index.aspx
- IntercontinentalExchange, www.theice.com
- The Economist Commodity Price Index, www.economist.com/markets/indicators/
- USDA PDS Online Database, www.fas.usda.gov/psdonline/psdHome.aspx